

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. Вісник Асоціації кримінального права України. 2022. № 2. С. 95–117.
2. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.
3. Загинець-Заболотенко З.А., Допіряк Б.П. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 301–309.
4. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 20 лютого 2024 р. у справі № 308/14861/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117154669>.
5. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 10 червня 2024 р. у справі № 569/12655/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120511652>.
6. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 30 жовтня 2024 р. у справі № 183/1489/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122661343>.

Нікітенко В.М., к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

За приписами п. 1 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) обставиною, яка підлягає доказуванню на стадії досудового розслідування, є подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення). По суті, ця обставина становить об'єктивну сторону будь-якого кримінального правопорушення.

Згідно з доктриною кримінального права встановлення способу є обов'язковим, якщо цей елемент об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення зазначений у диспозиції норми Кримінального кодексу України (далі – КК) або з неї безпосередньо випливає.

Суспільно небезпечні діяння, пов'язані із підробленням документів, кваліфікуються за ст.ст. 358, 366 КК в залежності від суб'єкта вчинення кримінального правопорушення. Предметом цих кримінальних правопорушень є офіційні документи, що визначені у примітці до ст. 358 КК, а їх об'єктивні сторони фактично збігаються, включаючи спосіб підроблення. Отже, на стадії досудового розслідування доведення способу підроблення офіційних документів є обов'язковим.

Об'єктивна сторона зазначених кримінальних правопорушень полягає у складанні, видачі завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей та іншому підробленні офіційних документів.

У юридичній літературі та судовій практиці наведено роз'яснення щодо діянь, які становлять об'єктивну сторону складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 358, 366 КК. Так, підроблення документів передбачає часткову чи повну заміну змісту дійсного документу чи його реквізитів (форму), при цьому спосіб його підроблення для кваліфікації діяння за ст. 366 КК значення не має. Внесення до документів неправдивих відомостей означає включення інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності, до офіційного документа. При цьому форма документа та всі його реквізити відповідають необхідним вимогам. Складання неправдивих документів – це повне виготовлення документа, який містить інформацію, що не відповідає дійсності (повністю чи частково). При цьому форма та реквізити документа відповідають необхідним вимогам. Видача неправдивих документів означає надання фізичним або юридичним особам такого документа, зміст якого цілком або частково не відповідає дійсності та який був складений або службовою особою, яка його видала, або іншою уповноваженою особою [1, с. 1090-1091].

В.Ю. Шепітько зазначає, що документи можуть бути виготовлені рукописним, машинописним, комп'ютерним, поліграфічним або іншими способами, за допомогою письмових знаків, інших графічних зображень, виконаних чорнилами, пастами для кулькових ручок, тушшю, олівцем, друкарською фарбою або іншою речовиною. Цей науковець-криміналіст вказує, що у судово-слідчій практиці існують такі види документів: 1) письмові (тексти, цифри та інші записи); 2) графічні (креслення, малюнки, схеми); 3) фотодокументи; 4) кіно- та відеодокументи; 5) фонодокументи; 6) електронні документи [2, с. 87-88].

За юридичною природою документи поділяються на дійсні (справжні) та сфальсифіковані (підроблені). У криміналістичній літературі виділяються два види підроблення – інтелектуальне та матеріальне. Інтелектуальне підроблення полягає у складанні та виданні правильного за формою документа, але неправдивого за змістом, тобто саме відомості, викладені в ньому, є завідомо перекрученими або такими, що повністю чи частково не відповідають дійсності. Виявити факт інтелектуального підроблення за допомогою криміналістичної експертизи неможливо. Матеріальне підроблення передбачає змінення змісту документа шляхом внесення до нього неправдивих відомостей або повного чи часткового виготовлення підробленого документа. Матеріальне підроблення, на відміну від інтелектуального, виявляється за допомогою техніко-криміналістичного дослідження документів. Матеріальне підроблення документів можна поділити на два види: повне підроблення та часткове підроблення. Повне підроблення документа полягає у його виготовленні, зміст якого не відповідає дійсності. Таке підроблення починається із виготовлення бланка документа, а закінчується внесенням до нього відповідних відомостей. Вчений виділяє наступні способи повного підроблення документів: 1) друкарський; 2) фотомеханічний; 3) за допомогою кліше; 4) копіювання; 5) малювання. Часткове підроблення документів нею визначається як дія, що полягає у внесенні змін до окремих реквізитів справжнього документа [3, с. 188-189].

У спеціальній юридичній літературі найбільш поширеними способами внесення змін до документу визначаються такі: 1) видалення тексту шляхом підчищення, травлення, змивання; 2) внесення нових записів шляхом дописування та вставки, а також домалювання та виправлення (переробка одних літерних і цифрових знаків (записів) на інші); 3) заміна частини документа шляхом підміни окремих його аркушів, вклеювання деяких ділянок або переклеювання фотокартки; 4) підроблення печаток і штампів; 5) підроблення підписів; 6) підроблення бланків документів [4, с. 153-155].

На відміну від письмових, графічних і фотодокументів, дещо різняться способи підроблення відео- та фонодокументів, а також електронних документів з огляду на їх правове походження та складові частини.

Можна стверджувати, що електронні документи об'єднує їх основні складові елементи, а саме комп'ютерна чи цифрована інформація, матеріальний носій та реквізити, тому способи їх є подібними, за виключенням окремих особливостей. Отже, якщо підробляється будь-який із цих складових елементів, у цілому такий електронний документ як доказ є спотвореним.

Для підтвердження факту підроблення документу на стадії досудового розслідування сторона обвинувачення, зокрема слідчий або прокурор, залучають експерта, оскільки необхідні спеціальні знання для з'ясування обставин, зокрема способу вчинення цього діяння, що має значення для кримінального провадження.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції) (далі – Інструкція), такими криміналістичними експертизами можуть бути: почеркознавча (дослідження почерку і підписів); лінгвістична експертиза мовлення (лінгвістичне дослідження писемного мовлення, лінгвістичне дослідження усного мовлення); технічна експертиза документів (дослідження реквізитів і матеріалів документів, друкарських форм та інших засобів виготовлення документів); експертиза відео-, звукозапису (дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ, лінгвістичне дослідження усного мовлення).

Водночас ст. 243 КПК надає право стороні захисту на стадії досудового розслідування самостійно залучати експерта для проведення криміналістичних експертиз щодо встановлення факту підроблення документів. Проте на цій стадії кримінального провадження складність їх проведення полягає в отриманні оригіналів документів, що можуть бути об'єктами експертного дослідження такої криміналістичної експертизи як почеркознавча. Фактичними підставами призначення та проведення цієї експертизи можуть бути обґрунтовані сумніви у справжності підписів понятих у протоколах слідчих (розшукових) діях. Адже, підписання такого протоколу іншою особою щонайменше тягне на визнання цього процесуального документу та отриманого унаслідок відповідної слідчої (розшукової) дії фактичних даних недопустимими доказами.

Вирішення цієї проблеми, на наш погляд, можливо шляхом внесення змін до Інструкції, відповідно до яких передбачити можливість проведення експертного дослідження почерку за ксерокопіями документів, попередньо здійснивши їх технічну експертизу документів щодо наявності/відсутності монтажу об'єкта дослідження та не попереджаючи експерта про відповідальність за ст.ст. 384, 385 КК. У такому випадку підсумковий документ можна оформити у вигляді висновку експертного дослідження, а не висновку експерта. Водночас такий висновок експертного дослідження може бути обґрунтованою підставою для призначення експертизи у порядку ст.ст. 242, 243, 332 КПК та отримання висновку експерта, що відповідає вимогам ст.ст. 101, 102 КПК, як процесуального джерела доказу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
2. Криміналістика: підручник / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2008. 464 с.
3. Криміналістика: підручник / В. В. Пяковский, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. Київ: Центр учбової літ., 2015. 544 с.
4. Шеремет А. П. Криміналістика: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літ., 2009. 472 с.

**Нікітенко О.І., д.ю.н., проф.,
Академік адміністративно-правових наук,
Заслужений юрист України,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Журавель І.В., аспірант,
Науково-дослідний інститут публічного права
Кримчанін Б.А., здобувач вищої освіти,
Державний податковий університет**

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Правове регулювання використання штучного інтелекту (ШІ) у сфері забезпечення державної безпеки України в діяльності правоохоронних органів набуває особливої актуальності в умовах цифрової трансформації суспільства та зростання кількості загроз національній безпеці. Ця проблематика є однією з ключових в адміністративному праві, оскільки поєднує в собі питання етичного, технічного, соціального та юридичного характеру. Адже головною метою реформи адміністративного права в Україні є досягнення найповнішого забезпечення конституційних засад організації державної влади, принципу